Otázka: Filozofie v době osvícenství

Předmět: Společenské vědy, filosofie

Přidal(a): Markéta

Anglie

- v Anglii se v období baroka (17.stol.) rozvíjí tzv. empirismus = ‚anglické osvícenství' *(empírie = zkušenost)*
- upřednostňuje zkušenost a smysly (oproti racionalismu – poznání založené na rozumu)
- člověk je chápán jako bytost smyslově vnímající
- John Locke, David Hume, George Berkeley

Předchůdci osvícenství v Anglii:

Francis Bacon

- pramen opravdového vědění je zkušenost
- varoval před jednostranným upřednostňováním rozumu nebo smyslů
- v díle „Nové Organon"
- přirovnává empiriky k mravencům – jen snášejí a užívají, nenechávají to projít rozumem
- racionalisty vidí jako pavouky – předou síť ze sebe (jen to, co vychází z jejich rozumu)
- filozofové – včely – používají střední cestu – sbírají i produkují
    - získanou látku mění a přetváří rozumem

Thomas Hobbes, Isaac Newton

Anglické osvícenství

John Locke *(1632 – 1704)*

- anglický filozof
- všestranná osobnost -> lékař, politik, vysoký státní úředník, vychovatel
- **Dílo:**
  - **Dvě pojednání o vládě**
    - politologické dílo, ve kterém se zabývá rovností lidí – např. rovnost mezi muži a ženami,..
    - přirozený stav byl stavem svobody a rovnosti, přirozený zákon – všichni jsou si rovni a nezávislí a nikdo nemá poškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě a majetku
    - zabývá se myšlenkou vzniku státu, který vznikl na základě smlouvy – a to tak, že lidé uzavřou společenskou smlouvu za účelem ochrany svého majetku, života a svobody
      - vznikem státu lidé nepřišli o svá práva na svobodu
    - panovník vládne z vůle lidu (ne z vůle boží), lidé mu smluvně postoupili moc, ale nezřekli se své svrchovanosti, jejich přirozená práva musí panovník respektovat
    - aby nikdo nemohl získat absolutní moc a zneužít ji proti přirozeným právům člověka -> požaduje rozdělení státní moci – moc zákonodárná a výkonná (soudní moc – tu k tomu přidal Montesquieu)
    - panovník bude stát v čele státu, ale zákony by měl vydávat parlament -> tímto názorem ovlivnil podobu konstituční monarchie
    - v čele státu vládne panovník, kterému dal moc lid a pokud lidé nebudou spokojeni (panovník nerespektuje jejich přirozená práva), tak mohou panovníka odvolat (svrhnout)
  - **Esej o lidském rozumu**
    - zde se zabýval poznáním a stanovil, co je obsahem naší mysli (našeho vědomí) -> ideje a lidské poznávací schopnosti
    - *idea*
    - podle Locka je idea obsahem našeho vědomí (něco jako počitek, představa, vjem) a tato idea vychází z našeho poznání -> = gnoseologické chápání idejí – vše, co je objektem rozumu, když člověk myslí
    - (x Platón je chápe ontologicky (dokonalé bytí jako předobraz jednotlivých jsoucen)
    - ideje nejsou vrozené – získáváme je během života

- člověk na svět přichází jako nepopsaná deska = tabula rasa – a až díky zkušenostem se tato deska zaplňuje
- podle něj děti a divoši žádné ideje nemají
- podle Locka člověk nemá žádné vrozené ideje – x Descartes tvrdil, že člověk něco vrozeného má – a to ideu Boha
- v poznání upřednostňoval zkušenost na základě smyslů -> senzualismus
- „Nic není v rozumu (intelektu), co předtím neprošlo smysly.“ (nejdříve musíme vnímat)
- *samotné ideje pochází ze zkušeností, které se dělí:*
- a) vnější zkušenost (sensation, senzace)
    - pomocí vnější zkušenosti se nám do vědomí dostávají jednoduché ideje (nejjednodušší elementy, např. počitky)
    - je primární – jedná se vůbec o naši první zkušenost s okolním světem – hned při narození – seznamujeme se se světem
    - podává nám kvality věcí, ne věci jako takové:
    - kvality primární – rozloha a tvar tělesa, pevnost, počet, pohyb, klid,... -> objektivní
    - kvality sekundární – barva, chuť, vůně, teplota, zvuk -> subjektivní (mění se dle vnímajícího subjektu)
- **b) vnitřní zkušenost**
    - pomocí vnitřní zkušenosti získáváme informace sami o sobě, vnitřní zkušenost pozoruje svou vlastní činnost – reflexe našeho vědomí
    - patří sem poznávání (vnímání, vzpomínání, rozlišování, srovnávání) a chtění
- **c) vnější a vnitřní zkušenost mohou působit společně ->** vnímání rozkoše, bolesti (píchnu se o špendlík -> uvědomuji si to -> cítím bolest)
    - rozumovým uspořádáním vznikají z jednoduchých idejí složené
    - jednoduché ideje přichází do našeho rozumu (mysli) – rozum hraje aktivní roli, kombinuje je a vytváří z nich **složené ideje** – skládá je z jednoduchých idejí jako z písmen slova
    - vznikají výhradně kombinací jednoduchých v rozumu, neodpovídá jim v zásadě nic skutečného – souvisí s obecnými pojmy

- **Listy o snášenlivosti**
    - dílo, kde Locke požaduje náboženskou toleranci

George Berkeley *(1684 – 1753)*

- pochází z Irska
- teolog, filozof, přírodovědec
- hodně cestoval po celém světě – dostal se i na Bermudy – zde chtěl založit kolonii – ideální společnost (civilizace, křesťanství, prostý a přirozený život), která by byla vzor pro Evropu, po návratu působí jako biskup
- Filozofické myšlenky:
    - navazuje na Locka
    - nerozlišuje ale primární a sekundární kvality
    - všechny věci jsou jen souborem našich počitků, naší subjektivní představy, jsou určeny našimi smyslovými orgány
    - mimo subjekt a nezávisle na objektu žádné věci neexistují, existují pouze ty věci, které jsou vnímány (mnoho věcí pro nás neexistuje jen proto, že o nich nevíme, neznáme je, nemáme k nim vztah, nejsou součástí našeho vědomí)
    - „Být znamená být vnímán.“ -> subjektivní idealismus (svět je odvozen z našeho vědomí)
- jestliže vše existuje pouze v mysli, jaký je rozdíl mezi sluncem na obloze, sluncem, o kterém se mi v noci zdá a sluncem, které si představují, i když ho nevidím?

    skutečné slunce – představa, která je dána všem

    slunce, o kterém sním – přítomno pouze v jedné mysli, je to jen má představa

    slunce, které si libovolně představuji – přítomno pouze v mém vědomí, ale

        jen pokud si ho chci představovat

    - původce všech idejí je Bůh
        - dává všem myslím stejnou ideu
        - od něj přichází ideje našeho vědomí
        - ideje nám poskytuje podle pravidel, zákonů – „přírodní zákony“
        - do jeho myšlení nemůžeme nahlédnout, nemůžeme ani pochopit ony zákony -> můžeme je poznávat jen zkušeností, pozorováním

    -> spojení idealismu s empirismem

David Hume *(1711 – 1776)*

- ze Skotska
- diplomat, filozof, historik, knihovník v Edinburghu
- Dílo:
    - Dějiny Anglie
    - Pojednání o lidské přirozenosti
- zabývá se otázkou poznání a v názorech navazuje na Locka
- zkušenost – jediným zdrojem poznání
- *Zabývá se rozdělením jednoduchých představ:*
    - a) imprese (dojmy)
        - jsou to živé, bezprostřední, aktuální vjemy, které vznikají, když právě vnímáme (vidíme, slyšíme, hmatáme, nenávidíme,..)
        - jsou dané prostřednictvím vnějšího a vnitřního vnímání
        - jsou primární
    - b) ideje (představy)
        - obrazy dojmů – tvořeny vzpomínkami a fantazií
        - druhotné, časově následné stavy vědomí, ve které se přeměnily ty imprese (imprese se mění v ideje)
    - v rozumu se kombinací, spojováním jednoduchých elementů (impresí a idejí) vytváří složené ideje
        - principy, podle kterých k takovému spojování dochází, se nazývají *principy asociace idejí:*
            - princip podobnosti a odlišnosti
            - princip časové a prostorové sounáležitosti
            - princip příčiny a účinku (kauzalita)
- je skeptický vůči kauzalitě – **kauzalita** objektivně neexistuje (kauzalita – příčinnost)
    - to, co vnímáme je jen současnost a následnost určitých počitků
    - př. kulečníková koule se dala do pohybu, protože do ní jiná narazila – tento důsledek
    - očekáváme (vždy to tak bylo, ale může to být i jinak), ale není to dáno v impresích! –
    - vnímám pouze: po události A následuje událost B
    - vnímání mi neukazuje příčinnost jen následnost
    - vidíme po sobě dvě události (př. slunce a tající sníh) – pravidelně se takto opakují -> usuzujeme na kauzalitu
    - kauzalita vzniká jako výsledek zvyku – jsme zvyklí klást za sebou určité smyslové zážitky, předpokládáme, že tomu tak bude i do budoucna – ale to není zaručeno (může to být i jinak)
        - -> kauzalita není záležitostí objektivní, ale spíše subjektivní
        - -> navrhuje v přírodních vědách nahradit přísnou kauzalitu

pravděpodobností

- představitel novověkého skepticismu a agnosticismu (přesvědčení, fil. stanovisko, že člověk nemůže poznat nic, co přesahuje jeho zkušenost)
- ovlivnil I. Kanta

Francie

- 18. století
- hodně ovlivněno anglickým osvícenstvím – zájem o vše, co pocházelo z Anglie (Francouzi studují anglickou ústavu, společenský systém, anglickou přírodovědu a filozofii)
- tok myšlenek z Anglie do Francie a odtud do celé západní Evropy
- fr. osvícenství bylo nejradikálnější
- základní znaky francouzského osvícenství:
    - 1 – Francouzské osvícenství se staví proti autoritám a starým pořádkům
        - čerpali inspiraci z J. Locka
        - požadovali změnit zákonodárství a řízení státu
        - byli proti absolutismu
        - doporučovali rozejít se s tradicí
    - 2 – Důraz na rozum – racionalismus
        - kladli důraz především na rozumovou stránku
        - požadovali stanovit nové zákony – to jak v oblasti morálky, tak i etiky a náboženství – tak, aby byly v souladu s rozumem
    - 3 – Myšlenka osvícenství
        - „osvítit“ co nejširší vrstvy obyvatel
        - chtěli zbavit lidi předsudků a nevědomosti, boj proti fanatismu, pověrám
        - kladli důraz na vzdělání a výchovu, také na rozvoj pedagogiky
            - tomu se věnoval hlavně J.J.Rousseau *(dílo Emil čili o výchově = Emil čili o vychování)*
    - 4 – Návrat k přírodě
        - tato myšlenka se objevila hlavně u Rousseaua, který požadoval návrat jakéhosi přirozeného (původního) vztahu, protože příroda je podle něj dobrá – i člověk je dobrý, nezkažený, ale kazí ho společnost =) R. požaduje návrat k přírodě
    - 5 – Humanistické křesťanství
        - požadovali, aby křesťanství bylo v souladu s rozumem

- boj proti fanatismu, dogmatům, pověrám
- vznikají tři skupiny:
  - ateisté – odmítají Boha a náboženství
  - teisté – tvrdí, že Bůh stvořil svět a i ho řídí
  - deisté – Bůh stvořil svět, ale už do něj nezasahuje – př. Voltaire
- osvícenští filozofové byli buď deisté nebo ateisté

- 6 – Důraz na lidská práva
  - především důraz na přirozenou rovnost lidí
  - objevuje se zde myšlenka přirozeného práva – myšlenka nezcizitelných, přirozených práv, která náleží všem lidem už jen pro to, že jsou lidé
  - této myšlence napomohla i *Deklarace práv člověka a občana (1789)* – jsou zde zakotvena přirozená práva – práva na život, na majetek, na svobodu, bezpečnost, … (práva pouze pro muže)

Charles Louis de Montesquieu *(1689 – 1755)*

- filozof, šlechtic, cestovatel
- nějaký čas pobýval v Anglii, kde se seznámil s anglickým uspořádáním společnosti, ale i s politickým uspořádáním a s filozofií -> zalíbilo se mu to -> chtěl to zavést i na Kontinentu
- **Dílo:**
  - **Perské listy**
    - psáno formou dopisů
    - objevuje se zde kritika francouzské společnosti
    - dva kamarádi (Peršané) cestují po Francii, píší domů do Persie dopisy a kritizují v nich francouzskou společnost, státní a církevní poměry
    - srovnává Francii s Persií (východní despocie) – dochází k názoru, že je to skoro stejné – moc má v rukou jeden panovník
      - **!** Montesquieu byl velký kritik absolutismu – požadoval rozdělení moci na tři složky: zákonodárnou, výkonnou a soudní
        - dopracoval tak Lockovo rozdělení – přidává moc soudní
        - klade důraz na nezávislost soudů a soudců na moci zákonodárné a výkonné
  - **O duchu zákonů**
    - zákony = nutné vztahy
    - všechny bytosti mají své zákony – Bůh, hmotný svět, člověk, zvířata
    - člověk je řízen neměnnými zákony
    - člověk – tvor nedokonalý, chybující – porušuje zákony, má jen omezený

rozum, podléhá vášním
- *tři typy zákonů:*
  - zákony náboženské – ty představuje Bůh
  - zákony morální – předkládají je filozofové
  - zákony politické a občanské – představovány zákonodárci

- v přirozeném stavu – člověk myslel na zachování života – cítil se slabý, bázlivý, méněcenný, nikdo netoužil napadat druhé (x Hobbes – touha lidí podrobit si jeden druhého)
  - -> prvním přirozený zákon – mír
    - jednotlivé zákony a vláda se liší podle toho, kde vznikají a kde působí -> ovlivňuje je povaha kraje, podnebí, způsob života lidí, zda je tam dostatek pitné vody, tamější náboženství, bohatství, .. -> **geografický determinismus**

- -> zakladatel *geografického směru* v sociologii
  - přírodní, klimatické, geografické a demografické podmínky utvářejí morální charakter národa, povahu zákonů a typ vlády
  - správný zákon je ten, který je nejlépe přizpůsoben charakteru a stupni historického vývoje daného národa

- význam: kritika absolutismu a despocie; dělba státní moci

Voltaire *(1694 – 1778)*

- syn notáře
- spisovatel
- rád cestoval
- byl to vynikající řečník, volnomyšlenkář (bohém)
- vysmíval se pověrám a předsudkům
- náboženství neodsuzoval, protože podle něj má udržovat morálku ve společnosti
- byl proti absolutismu, proti válkám, proti násilí
- byl silně proti náboženskému fanatismu a víře v zázraky
- byl deista
  - věřil v Boha, uznával ho jako prvotní příčinu světa, ale poté už prý do světa nezasahuje
  - každý má prý svého Boha v srdci a on tomu svému nechal postavit kostel v Paříži

- vedl bouřlivý život – měl mnoho milenek, měl vztah i s vlastní neteří, bohémský život
    - „Zvykl jsem si na ne pořádek těla i duše.“
- vedl neustálé spory s představiteli vlády a s duchovenstvem
- kvůli urážkám vévody (Filipa II. Orleánského – regent vládnoucí Francii po smrti Ludvíka XIV.) byl uvězněn v Bastile – po propuštění odchází do Anglie
- r. 1778 – vrací se zpět do Paříže, kde umírá
- v současné době pohřben v Pantheónu
- před svou smrtí měl údajně říci: „V okamžiku smrti vyznávám, že uctívám boha, miluji své přátele, nepociťuji nenávist ke svým nepřátelům a nenávidím pověru.“
- celou dobu se snažil o svobodu slova a svobodu tisku
- prosazoval myšlenku tolerance:

„Nesouhlasím s vaším názorem, ale do krve se budu bít za vaše právo jej veřejně hlásat.“

- představitelé Francouzské revoluce ho považovali za svého duchovního předchůdce
- Díla:
    - Filozofický slovník
    - Candide
    - přispíval svými texty do Encyklopedie

Jean Jacques Rousseau *(1712 – 1778)*

- nejvýznamnější představitel francouzského osvícenství
- ač patřil mezi osvícence, svými názory se vymykal, protože byl skeptický vůči rozumu x preferoval city a emocionální stránku -> tím ovlivnil následující směr – romantismus
- představitel osvícenství, ale též jeho kritik
- narodil se v Ženevě, jeho matka brzy po porodu zemřela
- otec se o něj moc nestaral, a tak byl dán na výchovu k tetě
- v 16 letech odešel ze školy, nic nevystudoval a živil se např. jako písař, sluha, učitel hudby, potulný muzikant či opisovač not, …
- měl hodně milenek – nejvíce ho ovlivnila žena, se kterou žil v 16 letech – byla o 13 let starší a přivedla ho ke katolické víře
- střídal ženy, nakonec se oženil s negramotnou dívkou, se kterou měl pět dětí – všechny skončily v sirotčinci (byl to velký teoretik výchovy, ale vlastní děti nezvládal – nevěděl, co s nimi počít -> ‚jsou hlučné a hodně stojí‘)
- je pro něj typická neuspořádanost v životě i v myšlení
- **Dílo:**

- **Vyznání**
  - vyšlo po jeho smrti
  - zde otevřeně popisuje svůj život a přiznává i své chyby
  - je velmi citlivý, mírumilovný x nestálý, rozporuplný, plný vnitřní disharmonie
- **Rozprava o vědách a umění**
  - tímto dílem vyhrál hlavní cenu na Akademii v Dijonu (soutěž o nejlepší filozofické pojednání na téma, zda pokrok věd a umění přispívá ke zlepšení mravů)
  - v této práci se zabýval tím, zda věda a pokrok ve vědě a umění přinesly společnosti něco dobrého, zda přispěly ke zlepšení mravů a zda jsou užitečné pro lidské štěstí -> dochází k názoru, že nikoli
  - naopak tvrdil, že rozvoj věd, umění a vzdělanosti přináší úpadek v morálce
    - také tvrdil, že pokrok ve vědě a umění je příčinou bídy a pokrytectví, že věda a umění potlačili přirozenost člověka a vedou k úpadku lidskosti
    - aby se toto vše zastavilo a nastal nějaký obrat, požaduje: návrat k přírodě, nevinnosti, chudobě – chce, aby se lidé vrátili do přirozeného stavu, aby žili v souladu s přírodou, protože člověk je od přirozenosti dobrý (lidská přirozenost je dobrá), ale společnost ho kazí
- **„Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi“**
  - rozdělil dva *typy nerovnosti*
    - a) *přirozená* = fyzická nerovnost
      - tu nemůžeme ovlivnit – způsobena stářím, tělesnými silami a duševními kvalitami
    - b) *mravní* = politická nerovnost
      - vzniká na základě smlouvy, mezi lidmi je pěstována nebo alespoň trpěna
    - *přírodní stav* – stav rajský (x Hobbes – boj všech proti všem)
      - všichni jsou zdraví – příroda sama vyhlazuje všechno slabé
      - lidé jsou izolovaní, nezávislí, nikomu nepoddaní
      - sexuální vztahy jsou čistě animální a nekomplikované
      - není tu výroba, řeč, přemýšlení

- *konec přírodního stavu*
  - díky vzniku soukromého vlastnictví (člověk obsadil kus pozemku a prohlásil: Tohle je mé)
  - rozdělení půdy – nerovnoměrné
  - -> rozdělení společnosti – bohatí (majetní)

– chudí (nemajetní)
- -> bohatí začali vládnout – další rozdělení společnosti
  - vrchnost – vládci
  - ovládaní, poddaní
- -> vrchnost začala svou moc zneužívat, zvrat moci v libovůli

- **O společenské smlouvě**
  - stát – chrání osobu a majetek každého člena, který zároveň zůstává svobodný jako dříve
  - stát vzniká na základě společenské smlouvy
  - každý dává svou osobu a moc pod nejvyšší řízení obecné vůle
  - společenskou smlouvou člověk
    - ztrácí svou přirozenou svobodu a neomezené právo
    - získává občanskou svobodu a vlastnické právo
  - blaho všech je postaveno na svobodě a rovnosti
  - jediným nositelem suverenity je lid
  - obecnou vůli lidu zjistíme hlasováním
  - zákony vznikají ve shodě s obecnou vůlí – přímá demokracie (lid rozhoduje, ne zástupci)
  - do obecné vůle vchází i vůle naše vlastní – podřizujeme se „vlastnímu“ zákonu
  - *(„Převáží-li opačný názor, než je můj, znamená to pouze tolik, že jsem se mýlil a že to, co jsem považoval za všeobecnou vůli, nebylo vůlí celku.“ – menšina se má podřídit)*
- **Emil čili o výchově (= Emil čili o vychování)**
  - jedná se o pedagogický román
  - stal se základem moderní pedagogiky a Rousseauovy názory na výchovu měly vliv na celou moderní pedagogiku
  - člověk je od přírody dobrý, ale společnost ho kazí -> je potřeba dávat důraz na výchovu dospívajícího jedince, protože v tomto období je nejzranitelnější – je třeba ho uchránit od negativních vlivů společnosti
  - Rousseau je, nejen pro toto dílo, nazýván největším vychovatelem lidstva

- **Význam Rousseaua:**
  - R. je poslední velký představitel francouzského osvícenství, ale zároveň jeho velký kritik
  - ovlivnil Francouzskou revoluci, která mnoho čerpala z jeho díla (O společenské smlouvě)

Ústava francouzské republiky – koncipována podle jeho „Společenské smlouvy“

heslo „Volnost – Rovnost – Bratrství“ – čerpalo z Rousseaua

- svými názory ovlivnil Kanta, Marxe, Nietzscheho

Francouzští encyklopedisté a materialisté

Encyklopedisté

- pojmem Encyklopedisté se označuje skupina francouzských filozofů a vědců, kteří se sdružili k sepsání a vydání Encyklopedie *(=Encyklopedie věd, umění a řemesel)*
  - shrnovala veškeré dosavadní vědění
  - měla 28 svazků
  - hlavní tvůrci byli: Denis Diderot, Jean d’Alembert
  - motto Encyklopedie: „Věk náboženství a filozofie ustoupil století vědy.“
- mezi hlavní myšlenky Encyklopedistů patřily:
  - důraz na rozum
  - snaha shrnout veškeré poznatky doby
  - byli nepřátelé církve

Denis Diderot *(1713 – 1784)*

- filozof a spisovatel, mnohostranný myslitel – zájem i o přírodní vědy
- hlavní redaktor Encyklopedie – napsal do ní více jak tisíc hesel
- odmítal despocii = absolutismus
- přikláněl se k osvícené konstituční monarchii – v čele by byl moudrý vladař
- dílo: Filozofické myšlenky

Výklad přírody

Jean d’Alembert *(1717 – 1783)*

- zabýval se matematikou, fyzikou a astronomií
- filozoficky i literárně vzdělaný
- autorem úvodu k Encyklopedii

státní moc a církev proti tomuto dílu -> d´Alembert se stahuje do ústraní, Diderot pokrač. v práci sám

Materialisté

- = „mechaničtí materialisté“
- dle nich existuje pouze hmota
- radikálně napadali myšlenky církve a náboženství
- La Mettrie, Adrien Helvétius

Julien Offroy des La Mettrie *(1709 – 1751)*

- lékař a filozof
- radikálně vystupoval proti církvi
- dílo:
    - **Člověk stroj**
        - člověka chápal jako stroj, který podléhá prostým fyzikálním zákonitostem stejně jako jiná tělesa – mechanické pojetí
        - vše je v člověku materiální podstaty, není tam nic duchovního
    - byl to hylozoista – základem je hmota, která je obdařena oživujícím principem – není potřeba žádného prvního hybatele (boha), princip pohybu je v hmotě samotné, hmota je aktivní
    - samostatná zvláštní duchovní (myslící) substance neexistuje
        - myšlení – je pouze přirozenou funkcí těla vedle jiných
            - je to fyziologický produkt (analogický vyměšování, jako např. míza stromů)

Adrien Helvétius *(1715 – 1771)*

- existuje podle něj pouze hmota – tu když pochopíme, tak pochopíme úplně všechno
- kritizoval, napadal církev – podle něj je náboženství pouze výmysl a klam
    - „První ničema, který potkal prvního blázna, byl první kněz.“
- podle něj je tu věda, aby tyto výmysly ohledně náboženství popírala